نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی
سال چهارم، شماره سوم، پاییز ۹۹، صفحات ۲۸۹ تا ۲۹۹

مروری

عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان در ایران: مرور دامنه و مرور ساختارمند

نازیلا یوسفی[1*]، سجاد اسماعیلی[2]، نرگس تبریزچی[3]، فاطمه بابایی[2]

چکیده

زمینه و هدف: انقلاب اسلامی ایران، پیروزی و بالندگی خود را مدیون سرمایه‌های اجتماعی مردمی در کشور بوده است و در ادامه مسیر تأکید جدی بیانیه گام دوم انقلاب، به نقش جوانان با نشاط، فعال و جهادگر در عرصه‌های مختلف است. در این مطالعه به مرور مشکلات جوانان در، جامعه امروز ایران و سرمایه اجتماعی جوانان به عنوان یکی از پربسامدترین مشکلات مورد بررسی در مقالات قبلی، مورد مرور ساختارمند قرار گرفته است.

روش: در مرحله اول برای شناخت تنوع و ماهیت مطالعات به مرور دامنه برای ارزیابی اولیه گستره و تعداد مطالعات منتشر شده درخصوص مشکلات جوانان سپس مرور ساختارمند بر روی سرمایه اجتماعی جوانان انجام شد.

یافته‌ها: مطالعات مؤید سطح متوسط و پایین سرمایه اجتماعی در بین جوانان ایرانی است که در همه سطوح از سطح خانواده تا جامعه در حال کاهش بوده است. عوامل متنوعی بر سرمایه اجتماعی مؤثر بوده‌اند که ما در این مطالعه این عوامل را در چهار دسته: عوامل اقتصادی - اجتماعی، عوامل روان‌شناختی فردی، سبک زندگی، ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی تقسیم کرده و عوامل تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده در هر دسته را شرح داده‌ایم.

نتیجه‌گیری: سرمایه اجتماعی باید پیوسته در جامعه باز تولید شود وگرنه شاهد کاهش آن خواهیم بود. برنامه‌ریزی مستمر برای رفع موانع بازتولید و انباشت سرمایه اجتماعی در کشور از سطح خانواده تا سطح ملی با تقویت عوامل مؤثر می‌تواند تسهیل‌کننده حرکت به سوی اهداف توسعه در کشور باشد.

کلید واژه‌ها: ایران، جوانان، سرمایه اجتماعی

مقدمه

از جوان تعاریف متعدد و متفاوتی بیان شده که مبنای اغلب آن‌ها سن و سال و مسائل جمعیت شناختی است(۱). براساس تعریف سازمان ملل جوان، فردی بین ۱۵ تا ۲۴ سال است. اما این محدوده در کشورهای مختلف متفاوت است. در جمع‌بندی نظریات مختلف می‌توان گفت که جوان فردی است که در محدوده ی سنی ۱۵ تا ۳۵ سال قرار دارد و دارای ویژگی‌های جسمانی و الگوهای رفتاری خاص می باشد(۲). در سال‌های اخیر به دلیل توجه بیشتر جوامع به سرمایه انسانی، انسان‌ها و به‌ویژه جوانان در مسئله توسعه و تحولات جوامع بشری، نقش محوری یافته و جوانان به عنوان بخشی از جمعیت هر جامعه که از توان و بالندگی بیشتری در مقایسه با دیگر بخش‌های جمعیتی برخوردار هستند در مطالعات اجتماعی بسیار مورد توجه قرار گرفته‌اند(۱). این الگو گرچه در فرهنگ غربی ممکن است نوظهور به نظر آید ولی این امر در فرهنگ اسلامی سابقه‌ای طولانی دارد. چنانچه از رسول اکرم (ص) روایات متعددی درخصوص سپردن مسئولیت‌های حساس به جوانان، مانند اسامه بن زید هجده ساله برجا مانده است(۱).

دشمن از طریق تهاجم فرهنگی، ایجاد تشکیک در بنیان‌های ارزشی، سلب اعتماد از شخصیت‌های دینی و مسئولان اجرایی، ایجاد فاصله بین نسل جوان و نسل پیشین انقلاب، تخریب بنیان خانواده و در نهایت اشاعه یأس و ناامیدی نسبت به آینده سعی در سرکوب این نیروی ارزشمند در کشور دارد(۱).

این اقدامات با سلب اعتماد و ایجاد احساسات منفی باعث بریده شدن پیوندهای ذهنی جوانان با کشور خود و در ادامه گسست پیوندهای عینی میان آن‌ها با جامعه خود می‌شود که اگر در شکل ظاهری آن منجر به

۱. * نویسنده مسئول: استادیار گروه اقتصاد و مدیریت دارو، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
۲. دستیار گروه اقتصاد و مدیریت دارو، دانشکده داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
۳. استادیار دکترای تخصصی پزشکی اجتماعی فرهنگستان علوم پزشکی

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

مهاجرت از کشور نیز نشود، آن‌ها را نسبت به ایفای مسئولیت‌های اجتماعی، خصوصاً از نوع داوطلبانه، کم انگیزه خواهد کرد. این پیوندهای عینی و ذهنی در تعریف پاکستون، سرمایه اجتماعی نام دارد(۳) و شاید بتوان گفت که مهم‌ترین سرمایه برای رشد و توسعه یک کشور است.

پوتنام، سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از مفاهیمی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داندکه موجب برقراری ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع و هم‌افزایی(۴) می‌شود و در نهایت، منافع متقابل آنان را تأمین خواهد کرد. او سرمایه اجتماعی را وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی در نظام‌های مختلف سیاسی می‌داند و تأکید عمده‌اش بر مفهوم اعتماد است(۵). پیر بوردیو، سرمایه اجتماعی را شکلی از سرمایه می‌داند که به ارتباطات و مشارکت اعضای یک سازمان توجه دارد و می‌تواند همراه با سرمایه فرهنگی، ابزاری برای رسیدن به سرمایه‌های اقتصادی باشد. بوردیو سرمایه اجتماعی را مجموعه منافع بالفعل و بالقوه‌ای می‌داند که با عضویت در شبکه پایداری از روابط، در دسترس فرد قرار می‌گیرد و خدمات متقابل را میسر می‌کند(۶).

از نظر پانتام، سرمایه اجتماعی شامل: اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی است که همکاری برای منافع متقابل را تسهیل می‌کند(۶). فوکویاما اشتراک اعضای گروه در مجموعه‌ای از هنجارهای غیررسمی که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند فرد می‌شود را سرمایه اجتماعی می‌داند(۶) و در بیان کلمن، سرمایه اجتماعی جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی است که کنشگران از آن‌ها به عنوان منبعی برای رسیدن به منافعشان استفاده می‌کنند. به نظر او سرمایه اجتماعی شامل سه جزء ساختاری، دسترسی و جهت‌گیری کنش است که دسترسی و استفاده از منابع نهفته در شبکه‌های اجتماعی با کنش‌های هدفمند را میسر می‌سازد(۶).

سرمایه اجتماعی شامل ارتباطات فردی و سازمانی است(۷) که کنش‌های خاصی را در ساختار اجتماعی تسهیل می‌کند(۸). عناصر اصلی سرمایه اجتماعی تعهد و اعتماد دوجانبه، ارزش‌های مشترک میان افراد، احساس مالکیت و داد و ستد اجتماعی میان آنان است(۹). باین و هیکس در سال ۱۹۹۸ سرمایه اجتماعی را به دو جز رفتاری/ کنشی(سرمایه اجتماعی ساختاری) و شناختی/ ادراکی (سرمایه اجتماعی شناختی) تقسیم می‌کند. به‌طورکلی دو رهیافت متمایز از هم و در عین حال سودمند نظری در خصوص سرمایه اجتماعی وجود دارد. یکی رهیافت فردمحور که بیشتر بر اندیشه بوردیو نزدیک است و توزیع سرمایه اجتماعی را نابرابر و اغلب قشربندی شده می‌داند و دیگری رهیافت اجتماع‌محور که ارتباط تنگاتنگی با اندیشه پاتنام دارد و معتقد است که سرمایه اجتماعی برخلاف دیگر انواع سرمایه عمدتاً غیرفردی است و در شکل‌گیری روابط بین افراد و گروه‌ها خود را نشان می‌دهد(۶).

سرمایه اجتماعی شامل هنجارها، کیفیت روابط اجتماعی و اعتماد به دوستان و آشنایان، اعتماد تعمیم‌یافته و اعتماد نهادی است(۸) که می‌تواند ابزاری اساسی با قابلیت و کارایی بالا در تبیین و توضیح مسائل و مشکلات از جمله آسیب‌های اجتماعی و راه حل مشکلات اجتماعی باشد(۱۰).

سرمایه اجتماعی باید پیوسته بازتولید شود وگرنه کاهش‌یافته و فرایندهای اجتماعی را دچار مشکل خواهد کرد. در جامعه ایران، بر اثر تاریخی پرآشوب و استبدادی و عدم وجود مجال کافی برای تمرین دموکراسی و بسط حوزه‌های عمومی، فرصت‌های ایجاد و به فعلیت درآمدن رفتارهای دیگرخواهانه و داوطلبانه شهروندی به خوبی تقویت نشده و انباشت سرمایه اجتماعی در مقاطع مختلف تاریخی اتفاق نیفتاده است و با ظهور و بروز مقطعی آن‌ها، انباشت مستمری از این سرمایه که منجر به فرایند مؤثر و پایداری از توسعه سرمایه اجتماعی در جامعه شود به سختی قابل بازشناسی است(۱۱). گرچه کشور در دهه‌های اخیر شاهد صحنه‌های بی‌بدیلی از سرمایه اجتماعی در مبارزات مردمی برعلیه رژیم پهلوی و هشت سال دفاع مقدس در جنگ تحمیلی بوده است. و این موضوع همواره مورد توجه مسئولان بوده است و همواره، سرمایه مردمی در کشور به عنوان اصلی ترین سرمایه نظام اسلامی بیان شده است؛ اما برای انباشت و بازتولید مستمر این سرمایه در کشور برنامه‌ریزی مناسبی انجام نشده است.

انقلاب اسلامی ایران، پیروزی و بالندگی خود را مدیون سرمایه‌های اجتماعی مردمی در کشور است و در ادامه ی مسیر خود نیز توجه ویژه به سرمایه‌های اجتماعی، خصوصاً سرمایه اجتماعی جوانان دارد و تأکید جدی رهبر انقلاب در بیانیه گام دوم انقلاب، به جوانان فعال و جهادگر در عرصه‌های مختلف برای توسعه و گسترش علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن می‌باشد(۱۲).

در این مطالعه به مرور مشکلات جوانان در جامعه امروز ایران براساس مرور متون پرداخته شد و سرمایه اجتماعی جوانان به عنوان یکی از پربسامدترین مشکلات مورد بررسی در مقالات قبلی، مورد مرور نظام‌مند قرار گرفت تا وضعیت فعلی سرمایه اجتماعی جوانان بررسی و راهکارهای ارتقای آن پیشنهاد شود.

روش

مرور دامنه

از آنجا که مشکلات جوانان، دارای دامنه گسترده‌ای است و مقالات منتشر شده در این زمینه به طیف وسیعی از مشکلات پرداخته‌اند، در مرحله اول به مرور دامنه[1] (۱۳) برای ارزیابی اولیه گستره مطالعات منتشر شده و شناخت تنوع و ماهیت مطالعات درخصوص مشکلات جوانان تا نوامبر ۲۰۱۹ میلادی پرداخته شد.

1. Scoping review

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

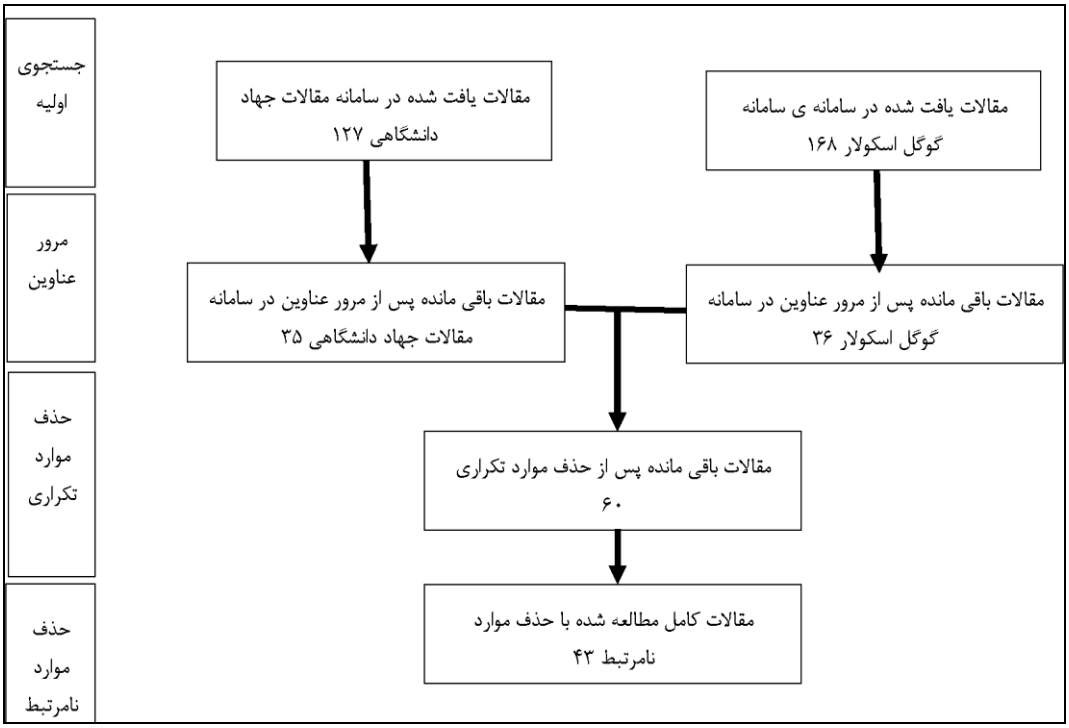

شکل ۱- **نمودار پریسما (PRISMA) جستجوی مقالات**

بنابراین، جستجوی ساختارمندی در بانک‌های اطلاعاتی گوگل اسکولار[1] و سامانه مقالات جهاد دانشگاهی[2] به زبان فارسی در تاریخ ۲۰۱۹/۱۱/۸ انجام شد.

در این جستجو، ابتدا با کلید واژه‌های "جوان" و "ایران" و "مشکل" در گوگل اسکولار ۱۷۲۰۰ مقاله استخراج شد که تعداد زیادی از آن‌ها نامرتبط با موضوع تحقیق بودند. مقالات در چند مرحله از نظر عنوان، خلاصه و محتوا مورد بررسی قرار گرفتند و پس از حذف مقالات نامرتبط با مشکلات اجتماعی جوانان، ۶۸ مقاله در مطالعه باقی ماند.

برای تحلیل نتایج از روش تحلیل محتوا[3] استفاده شد و به هر عنوان یک کد مفهومی، با فرض اینکه از هر مقاله ممکن است بیش از یک کد استخراج شود، اختصاص داده شد. سپس بر روی نتیجه این مرحله، مرور ساختارمند به شرح زیر انجام شد.

مرور ساختارمند

در مرور ساختارمند[4]، از برخی از الزامات مرور نظام‌مند[5] مانند جستجو به همه زبان‌ها و یا بررسی مقالات توسط دو محقق صرف‌نظر می‌شود اما همچنان جستجوی مقالات به صورت ساختارمند انجام می‌شود تا در زمان کوتاه‌تر و با هزینه کمتری به مرور مقالات در یک حوزه پرداخته شود(۱۴) در مطالعه حاضر، درآبان ماه ۱۳۹۸ یک مرور ساختارمند با استفاده از کلید واژه‌های «سرمایه اجتماعی» و «جوان یا جوانان» و «ایران»، در گوگل اسکولار بدون محدودیت زمانی به زبان فارسی انجام شد و ۱۶۸مقاله بدست آمد. با بررسی عناوین و چکیده مقالات، ۱۳۲ مقاله که در راستای سوال تحقیق نبودند، حذف و ۳۶ مقاله باقی ماند. به‌علاوه با جستجوی کلید واژه‌های «سرمایه اجتماعی» و «جوان یا جوانان» و «ایران»، بدون محدودیت زمانی به زبان فارسی سامانه مقالات جهاد دانشگاهی، ۱۲۷ مقاله به‌دست آمد. با بررسی عناوین و چکیده‌ها ۹۲ مقاله که در راستای سوال تحقیق نبودند، حذف و ۳۵ مقاله انتخاب شد. با حذف موارد تکراری استخراج شده از دو منبع الکترونیکی فوق‌الذکر، در نهایت ۶۰ مقاله ی فارسی مطالعه شدند. سپس چک لیست استخراج اطلاعات در اختیار یک گروه ۶ نفره از محققان قرار گرفت و اطلاعات در آن جمع‌آوری شدند.

همه مراحل فوق که در شکل ۱ ارائه شده است، توسط دو محقق انجام شد.

نتایج

یافته‌های مرور دامنه

به موضوعات استخراج شده از مقالات، ۲۳ کد اولیه اختصاص داده شد که در ادامه کدهای مشابه درهم ادغام و ۸ مقوله اصلی مندرج در جدول ۱ استخراج شد.

1. Google scholar
2. SID
3. Content Analysis
4. Systematize review
5. Systematic review

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

جدول ۱- **مقوله‌های اصلی موضوعات پژوهشی منتشر شده درخصوص جوانان در دو سال گذشته به زبان فارسی**

عنوان کد	تعداد تکرار در مقالات
سرمایه اجتماعی جوانان	۲۳
تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر جوانان	۱۶
سبک زندگی جوانان	۱۱
ازدواج و رفتارهای جنسی	۱۰
میزان رضایتمندی جوانان	۵
سلامت روانی جوانان	۴
اشتغال جوانان	۲
مهاجرت جوانان	۲

در بین ۸ مقوله اصلی استخراج شده، چنانچه در جدول ۱ نشان داده شده است، پرتکرارترین مقوله، موضوع «سرمایه اجتماعی جوانان» در کشور است که با توجه به ارتباط این موضوع به توصیه مقام عظمای ولایت در بیانیه گام دوم مبنی بر استفاده از جوان به عنوان مهم‌ترین سرمایه انسانی کشور برای ادامه باشکوه‌تر مسیر انقلاب و با توجه به تمایل فرهنگستان علوم پزشکی به فعال کردن جوانان در حوزه سلامت، در ادامه، مرور ساختارمندی درخصوص سرمایه اجتماعی جوانان در کشور و عوامل مؤثر بر آن انجام شد.

یافته‌های مرور ساختارمند

در تمام تعاریف متنوعی که ازسرمایه اجتماعی در مقالات ارائه شده است، بر دو ویژگی مشترک برساخت اجتماعی و تسهیل کنش‌های معین افراد درون ساختار تأکید دارند. تعریف اول، بر اهمیت دسترسی به پیوندهای اجتماعی متنوع و با قوت متفاوت و دسترسی به منابع حمایتی متنوع تأکید دارد و تعریف دوم، سرمایه اجتماعی بر پیوند هنجارهای اعتماد با مقیاس عمل جمعی و همبستگی گروهی می‌پردازد(۱۵).

از دیدگاه کلمن سرمایه اجتماعی معطوف به تفهیم نقش هنجارها و فرمان‌های درون شبکه‌ای اجتماع است که منبعی برای نیل به سرمایه انسانی را به وجود می‌آورد. از نظر بوردیو سرمایه اجتماعی انباشت منافع بالفعل و بالقوه‌ای است که مربوط به داشتن شبکه‌ای نسبتا پایدار از روابط کم‌وبیش نهادی شده از آشنایی و شناخت متقابل است(۱۶). ابعاد سرمایه اجتماعی، پنج بعد مشارکت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی و انسجام اجتماعی است (۱۷).

فوکومویا شاخص سرمایه اجتماعی را اعتماد، برابری، قانون‌مداری، عضویت در گروه‌ها و فعالیت‌های اجتماعی، سطح بالای دانش عمومی، آموزش‌های حرفه‌ای گسترده و عمومی و موفقیت‌های علمی و پژوهشی می‌داند(۱۸).

افه و فوش؛ اعتماد، آگاهی و توجه به حوزه‌های عمومی، سیاسی، اجتماعی و مشارکت‌های انجمنی را به عنوان عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی دیده‌اند(۸).

ایوا کاکس سرمایه اجتماعی را وجود پویش‌های بین مردم تعریف می‌کند که شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اجتماعی را منجر می‌شوند و هماهنگی و تعامل را برای کنش متقابل تسهیل می‌کنند. از نظر فوکویاما، سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا هنجارهای غیررسمی تعریف کرد که اعضای یک گروه همگی بدان‌ها باور دارند و همکاری بین آنان را ممکن می‌سازد. (۱۹). به عقیده پانتام انگیزه اصلی سرمایه اجتماعی، خانواده، دوستان، همکاران، آشنایان و همسایگان به عنوان دارایی است که در مواقع بحرانی و ضروری به کار می‌آید(۱۷). و سرمایه اجتماعی پایین منجر به انزوای اجتماعی و اعتماد پایین مردم می‌شود(۴).

از نظر هانی فام منظور از سرمایه اجتماعی، سرمایه و منابعی است که افراد گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به‌دست آورند و شامل دارایی‌هایی است که در زندگی روزانه افراد وجود دارند مانند حسن تفاهم، رفاقت و دوستی، احساس همدردی و روابط اجتماعی در بین افراد و خانواده‌هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند(۲۰).

سرمایه اجتماعی از نظر بوردیو بر تعهدات و ارتباطات اجتماعی مبتنی است. عضویت در یک گروه برای هر یک از اعضایش از طریق حمایت یک سرمایه جمعی صلاحیتی فراهم می‌کند که آنان را مستحق اعتبار به معانی مختلف کلمه می‌کند(۲۰).

سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی برای تسهیل کنش جمعی تلقی می‌شود و این منبع، علاوه بر آگهی و توجه نسبت به امور عمومی اجتماعی - سیاسی(شناخت)، یعنی آگاهی که موجب علاقمندی و دل‌نگرانی است، شامل اعتماد (اعتماد عمومی یا تعمیم‌یافته و اعتماد نهادی - مدنی)، هنجارها و یا رفتارهای معامله متقابل(همیاری)، که در درون شبکه‌های اجتماعی عمل می‌کنند و عناصر ساختاری شبکه‌ها و مشارکت می‌شود. در این تعریف سرمایه اجتماعی دو بعد دارد: بعد ذهنی/شناختی(شامل: اعتماد عمومی، اعتماد نهادی و آگاهی و توجه به امور عمومی، سیاسی یا اجتماعی) و بعد رفتاری/مشارکتی(شامل: مشارکت خیریه‌ای، مشارکت مذهبی و مشارکت همیارانه) است(۲۱). همچنین سرمایه اجتماعی را می‌توان در سه سطح خرد، میانی و کلان از سطح خانوار تا سطوح کلان اجتماعی بررسی کرد(۶).

متأسفانه آمار و گزارش‌های رسمی درخصوص وضعیت سرمایه اجتماعی جوانان در کشور منتشر نشده است؛ اما مطالعات منفرد بسیاری در شهرها و استان‌های مختلف کشور در این خصوص انجام شده است.

اغلب این مطالعات، سرمایه اجتماعی جوانان را پایین رو به متوسط ارزیابی می‌کنند و ضعف سرمایه اجتماعی در میان جوانان به‌ویژه در بعد

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

روابط انجمنی و اعتماد به ناآشنایان و مسئولان را در کاهش مشارکت آن‌ها در امور اجتماعی تأیید می‌کنند(۲۰). پژوهش‌ها، اغلب گویای سطح پایینی از سرمایه اجتماعی در بیان جوانان و کاهش آن به‌ویژه طی چند دهه اخیر هستند و این می‌تواند فرصت برخورداری از جمعیت جوان را به تهدیدی جدی برای کشور بدل سازد(۲۲). درحال‌حاضر، سرمایه اجتماعی نسل جوان پایین‌تر از نسل قبلی است و طی سال‌های اخیر فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی جوانان هم در درون خانواده و هم در بیرون آن رخ داده است(۴).

مطالعه انجام شده در شهر شیراز مؤید پایین بودن سرمایه اجتماعی جوانان خصوصاً در بعد هنجارها و اعتماد است که این امر باعث نزول عینی سطح مشارکت اجتماعی جوانان در آن شهر شده است(۲۳). در مطالعه‌ای در شهر ارسنجان، سطح سرمایه اجتماعی در میان جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله این شهر را پایین نشان داده شده است(۲۴). و این سرمایه در جوانان تهرانی در حد متوسط برآورد شده است(۲۵). مطالعه انجام شده در شهر مشهد سرمایه اجتماعی جوانان را متوسط ارزیابی کرده است و نشان داده است که پایین بودن سرمایه اجتماعی با عدم آگاهی از حقوق اساسی در ارتباط بوده و این هردو می‌تواند تعقیب و دستیابی به اهداف مشترک را کند کرده و هزینه‌های عمل را افزایش دهد(۲۶). بررسی میزان سرمایه اجتماعی در جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله بوشهر هم نشان می‌دهد که ۴/۱۷ درصد از افراد مورد بررسی سطح سرمایه اجتماعی شان پایین و ۵۷ درصد در سطح متوسط است(۵).

گسترش سطح اعتماد پایین تعمیم‌یافته در میان جوانان و عدم عضویت آن‌ها در گروه‌های داوطلبانه اجتماعی، نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی در ایران به صورت کلی روند نزولی دارد(۲۷). بررسی انجام شده بر روی سرمایه اجتماعی جوانان از سال ۱۳۴۵ به بعد این روند نزولی را نشان می‌دهد. در میان مؤلفه‌های مربوط به سرمایه اجتماعی، میزان اعتماد به خانواده، نظام سیاسی و میزان ارتباطات اجتماعی بالا و میزان اعتماد به نهادهای سیاسی متوسط و اعتماد به کنشگران سیاسی پایین است(۲۳). همچنین مطالعه انجام شده در استان ایلام با ارزیابی میانگین نمره عناصر مفهومی سرمایه اجتماعی شامل مشارکت غیررسمی (همیارانه وخیریه‌ای و مذهبی)، مشارکت رسمی اعتماد (حوزه عمومی، غیررسمی و نهادی) به عنوان شاخص اندازه‌گیری، روند فرسایشی سرمایه اجتماعی موجود در ایران برای جوانان طی چند دهه اخیر، هم در درون و هم بیرون از خانواده را نشان می‌دهد و اذعان دارد که این فرسایش توأم با رشد فردگرایی و تقدم مصالح فردی بر منافع جمعی بوده است(۸).

با توجه به آنچه تاکنون گفته شد، در جدول ۲ به عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در کشور پرداخته و نشان داده‌ایم که در جامعه ما براساس مطالعات قبلی، چه عواملی منجر به افزایش سرمایه اجتماعی جوانان و چه عواملی منجر به کاهش آن شده است.

چنانچه در جدول ۲ نشان داده شده است، عوامل متنوعی بر تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی مؤثر می باشند. ما در این مطالعه این عوامل متعدد و متنوع را در چهار دسته کلی عوامل تقویت‌کننده و تضعیف‌کننده به شرح زیر طبقه‌بندی کرده‌ایم.

عوامل اقتصادی - اجتماعی

شرایط اقتصادی اجتماعی بالاتر باعث افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود به‌گونه‌ای که اثر مثبت شغل مناسب پدر(۲۰)، سکونت در شهرهای بزرگ (۸)، داشتن شغل(۲۰) (۸)، بالا بودن سطح اقتصادی اجتماعی(۸، ۲۹) در مطالعات به اثبات رسیده است. البته در مورد این اثر افزایش تا سطح تحصیلات کارشناسی افزایشی و بعد آن کاهشی نشان داده شده است(۲۰). برخلاف عوامل فوق، بیکاری(۲۰) رابطه مستقیم و معناداری با کاهش سرمایه اجتماعی دارد و تحصیل در مدارس غیرانتفاعی(۲۶) نیز سرمایه اجتماعی پایین تری را برای جوانان به همراه داشته است. همچنین مطالعات نشان می دهند که جنسیت بر سرمایه اجتماعی مؤثر بوده(۲۰) و مردان از نظر سرمایه اجتماعی، میانگین بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین جوانانی که میزان بیشتری از وقت خود را با رسانه‌ها می‌گذرانند، از میزان سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار می‌باشند. در نهایت جوانان خانواده‌هایی که یکی از اعضای خانواده به صورت فعال به حل مشکلات اجتماعی مبادرت می‌ورزد، سرمایه اجتماعی بالاتری دارند(۸). اثر مثبت دین‌داری فرد (۸، ۲۰، ۲۶، ۲۸) و همچنین دین‌داری خانواده(۲۶) در مطالعات متعدد بر افزایش سرمایه اجتماعی نشان داده شده است. برخلاف تصور، ازدواج باعث کاهش سرمایه اجتماعی شده و این سرمایه در جوانان مجرد بیشتر از متأهلان است(۲۰). و این امر با افزایش سن تشدید شده و سرمایه اجتماعی رو به کاهش می رود(۸).

هویت اجتماعی(۲۴) مناسب در سطوح مختلف یعنی هویت جمعی غالب (ملی، مذهبی، قومی) (۲۰) باعث تقویت سرمایه اجتماعی است. چنانچه تعلق به برخی قومیت‌ها مثل بلوچ و ترکمن(۲۰) افزایش سرمایه اجتماعی را در مطالعات نشان داده است. برعکس مهاجرت از روستاها به شهرهای بزرگ(۲۰)، منجر به بیگانگی اجتماعی (۲۶) و کاهش سرمایه اجتماعی است.

عوامل روان‌شناختی فردی

علاوه بر عواملی که در پیرامون هرکس بر میزان سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است، ویژگی‌های روان‌شناختی فردی انسان‌ها نیز بر میزان این سرمایه تأثیرگذار است. چنانچه افراد در شرایط یکسان، واکنش‌های متفاوتی را درخصوص جامعه از خود نشان می‌دهند. افراد دارای انسجام هنجاری(۲۶)، خوش‌بین به آینده(۲۰)، با پنداشت وجود عدالت در حکمرانی(۲۰)، با احساس دانایی و قدرت(۲۰)، باورهای عمیق به

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

جدول ۲- **عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان**

عواملی که منجر به افزایش سرمایه اجتماعی می‌شود	عواملی که منجر به کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود
* **عوامل اقتصادی - اجتماعی مانند (۲۹)**	* **عوامل اقتصادی - اجتماعی مانند**
- ایجاد هویت اجتماعی (۲۴) در سه سطح ملی، مذهبی و قومی (۲۰)	- مهاجرت (۲۰)
- وضعیت خانوادگی مانند شغل پدر (۲۰)	- بیگانگی اجتماعی (۲۶)
- سکونت در شهرهای بزرگ (۸)	- بیکاری (۲۰)
- سطح تحصیلات (تا لیسانس) (۲۰)	- تاهل (۲۰)
- داشتن شغل (۲۰) (۸)	- تحصیل در مدارس غیرانتفاعی (۲۶)
- جنسیت (مرد) (۲۰) (۸)	
- افزایش میزان دین‌داری فردی و خانوادگی (۲۰) (۲۸) (۸) (۲۶)	
- سن کمتر (۸)	
* **عوامل روانشناختی فردی مانند**	* **عوامل روانشناختی فردی مانند**
- خوش‌بینی به آینده (۲۰)	- تقدیر گرایی (۲۳)
- پنداشت بر وجود عدالت در حکمرانی (۲۰)	-عدم نوگرایی (۲۳)
- احساس دانایی (۲۰)	- اعتقاد به شانس و اقبال(تقدیر گرایی) (۲۰)
- احساس ارزشمندی و تعلق به جامعه (۲۰)	
- احساس قدرت (۲۰)	
- احساس هویت جمعی و گروهی (۳۰)	
- احساس وجود تصویری مشترک از آینده (۳۰)	
- ارزش‌های فرا مادی (۳۰)	
- شخصیت اجتماعی پیشرفته والدین (۳۱)	
- انسجام هنجاری (۲۶)	
* **سبک زندگی مانند**	* **سبک زندگی مانند**
- پیگیری اخبار کشور (۲۰)	- گرایش بالا به خانواده (۲۳)
- بالا بودن روابط اجتماعی (۲۰)	-رفتارهای پر خطر (۱۷)
- ارتباط با افراد، گروه‌ها، نهادها و سازمان‌ها (۲۰)	- قرار گرفتن در معرض خطرات تکنولوژی و رسانه‌ها (۱۶)
- گرایش به دموکراسی (۲۰)	- استفاده از شبکه‌های اجتماعی (۳۵)
- اعتماد متقابل؛ تعامل اجتماعی متقابل در گروه‌های اجتماعی (۱۸)	-دیدن برنامه‌های ماهواره‌ای (۹)
- حضور مستمر در کلوب‌ها؛ استفاده از مطبوعات (۱۶)	- دیدن تلویزیون به صورت حجیم و غیرانتخابی (۹)
- استفاده از رسانه‌های جمعی و اینترنت (۳۲) (۸) (۲۶)	- اینترنت و شبکه‌های اجتماعی چون تیغی باعث کاهش سرمایه اجتماعی هم باشند (۳۶)
- دسترسی به شبکه‌های روابط شخصی و اجتماعی (۳۰) (۳۱)	
- بالا بودن مشارکت اجتماعی والدین (۳۰) (۸)	
- شرکت در فعالیت‌های ورزشی (۳۳) خصوصا در آقایان (۳۴)	
* **ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی**	* **ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی**
- همبستگی و یکپارچگی شبکه‌های اجتماعی (۷)	- پایین بودن اعتماد اجتماعی(۲۳)
- ثبات یا نظم در ساختار و سازمان اجتماعی (۷)	- فردمحوری در سازمان‌ها (۲۳)
- دسترسی مناسب به فرصت‌ها (۷)	- حاکمیت رابطه به جای ضابطه (۲۳)

ارزش‌های فرامادی(۳۰) نسبت به دیگران دارای سرمایه اجتماعی بالاتری می‌باشند. وجود احساساتی چون احساس ارزشمندی و تعلق به جامعه(۲۰)، احساس هویت جمعی و گروهی(۳۰) می‌تواند سرمایه اجتماعی را در افراد افزایش دهد. احساس وجود تصویری مشترک از آینده(۳۰) در بین فرد با دیگران و همچنین داشتن والدینی با شخصیت اجتماعی پیشرفته(۳۱) از عوامل تأثیرگذار مثبت بر سرمایه اجتماعی می باشد. درحالی‌که انسان‌های تقدیرگرا(۲۳) و معتقد به شانس و اقبال(۲۰) و غیرنوگرا(۲۳) از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردارند(۸).

سبک زندگی

از دهه ۱۹۸۰ با فرایند روبه فزونی «فردگرایی» از یک طرف و رشد طبقه متوسط جوامع و افزایش افراد تحصیل کرده‌ای که آشکارا به سوی اوقات فراغت، سرگرمی و مصرف گرایش داشتند، از سوی دیگر و نیز با افزایش بحث‌های دانشگاهی و علمی درباره پست مدرنیسم که ظهور ارزش‌ها، نگرش‌ها و سبک‌های زندگی جدید در آن نقشی اساسی دارد، مقوله سبک زندگی نیز وارد فاز جدیدی شد(۲).

به این عوامل در جدول ۱ اشاره شده است. در مورد استفاده از اینترنت لازم به ذکر است که نظرات متفاوتی وجود دارد. برخی معتقدند

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

استفاده از اینترنت و استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند در راستای ارتباط و هماهنگی با دوستان، خویشاوندان و سازمان‌های دور و نزدیک مؤثر بوده و منجر به افزایش سرمایه اجتماعی شود(۶) درحالی‌که برخی دیگر معتقدند که اینترنت و شبکه‌های اجتماعی چون تیغی دو لبه است و می‌تواند باعث کاهش سرمایه اجتماعی هم شود(۳۶). قرار گرفتن در معرض خطرات تکنولوژی و رسانه‌ها(۱۶) در کنار کاهش امکان حضور در شبکه‌های اجتماعی واقعی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مثل فیس‌بوک(۳۵) می‌تواند مخرب سرمایه اجتماعی باشد. چنانچه دیدن برنامه‌های ماهواره‌ای(۹) و دیدن تلویزیون به صورت حجیم و غیرانتخابی(۹) از عوامل کاهش سرمایه اجتماعی است. رفتارهای پرخطر مانند سیگار کشیدن، مصرف الکل، روابط جنسی نامشروع، خشونت و درگیری فیزیکی و افکار خودکشی (۱۷) منجر به کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود.

ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی

با وجود اثر معنادار ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی بر سرمایه اجتماعی مردم یک کشور، مطالعات کمی در ایران به این موضوع پرداخته‌اند. مطالعات نشان می‌دهند که همبستگی و یکپارچگی شبکه‌های اجتماعی، ثبات یا نظم در ساختار و سازمان اجتماعی(۷) و دسترسی مناسب به فرصت‌ها(۷) منجر به افزایش سرمایه اجتماعی یک ملت می‌شود درحالی‌که عدم اعتماد درون جامعه(۲۳)، فردمحوری در سازمان‌ها(۲۳) و حاکمیت رابطه به جای ضابطه(۲۳) از عوامل مخرب سرمایه اجتماعی در یک کشور است.

بحث و نتیجه‌گیری

سرمایه اجتماعی همواره در کشور به عنوان مهم‌ترین عامل استحکام نظام اسلامی مورد توجه بوده است و تأکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب برای ایجاد تمدن اسلامی بر سرمایه‌های انسانی خصوصاً نسل جوان است.

ایشان در فرمایشات خود خطاب به مسئولان تربیت و تعلیم تأکید می‌فرمایند که بر تربیت جوانان مسلمان و مؤمن و بیدار تلاش داشته باشد که این جوانان آینده کشور را عهده‌دار خواهند شد.

برای فعالیت مؤثر و کارآمد، باید جوانان ابتدا از سلامت کافی برخوردار باشند. لازمه سلامت علاوه بر مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی، پرداختن به تعیین‌کننده‌های اجتماعی سلامت (میزان درآمد، سطح تحصیلات، شغل، طبقه اجتماعی و ...) است که یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده آن سرمایه اجتماعی می‌باشد (۲۶). یکی از مهم‌ترین کارکردهای سرمایه اجتماعی را بهبود سلامت روان در جامعه ذکر کرده‌اند. این امر نه تنها بر تعاملات فرد در اجتماع مؤثر خواهد بود، بلکه چنانچه مطالعات نشان می‌دهد بر زندگی فردی و خانوادگی نیز مؤثر است(۲۵).

با افزایش سرمایه اجتماعی، افراد به واسطه تعلق شان به یک گروه اجتماعی به منابع ملموسی همچون پول، مسکن، شغل، حمایت اجتماعی و همچنین امکانات غیرملموسی همچون اطلاعات مفید، مشاوره فکری و آرامش روحی دسترسی پیدا می‌کنند (۳۱).

سطح شادکامی جوانان به صورت مثبت تحت تأثیر افزایش کار داوطلبانه، تعاملات اجتماعی غیررسمی، تعاملات اجتماعی عام و اعتماد نهادی یعنی سرمایه اجتماعی است و افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند یکی از عوامل تأثیرگذار بر افزایش نشاط و شادابی در جامعه باشد(۴). موضوع نشاط در جامعه که در بیانیه ی گام دوم انقلاب نیز به آن اشاره شده است، چنان حائز اهمیت است که سازمان ملل از سال ۲۰۰۰ برای تعیین سطح توسعه‌یافتگی کشورها معیارهای نشاط، امید به آینده، خشنودی و رضایتمندی را وارد محاسبات خود کرده است (۲۲). متأسفانه، بررسی‌ها حاکی از رتبه پایین ایران از نظر شادی و نشاط است چنانچه براساس گزارش مرکز آمار ایران در سال ۹۰، جایگاه ایران از بین ۶۹ کشور به لحاظ سطح شادمانی در پیمایش ارزش‌های انگلهارت در رتبه ۶۱ بوده که این موضوع با توجه به جوان بودن جمعیت کشور بیشتر قابل‌توجه است(۲۲).

سرمایه اجتماعی، مشارکت داوطلبانه، مشارکت انجمنی و کنش‌های یاری‌گرانه (۳۹) که از نیازهای انکارناپذیر جامعه ما خصوصاً در نسل جوان است را در پی خواهد داشت. افزایش سرمایه اجتماعی حتی می‌تواند از طریق ارزش‌آفرینی در شبکه‌های اجتماعی منجر به کارآفرینی شود(۷) و توجه سیاست‌گذاران به توسعه و تشویق شبکه‌سازی اجتماعی می‌تواند از راه‌های توسعه کارآفرینی وکاهش بیکاری باشد(۷).

سرمایه اجتماعی بالا رشد کیفیت آموزشی و پژوهشی(۲۱) را به دنبال داشته و منجر به افزایش کارایی نیروی انسانی خواهد بود(۸). تجارب بانک جهانی نشان داده است که سرمایه اجتماعی تأثیر قابل توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد(۳۸) و هرچه سرمایه اجتماعی در افراد بالاتر باشد، مشارکت آن‌ها در سازمان‌های غیردولتی بیشتر خواهد بود(۲۹) که این می‌تواند زمینه‌ساز خصوصی شدن فعالیت‌های کشور و کوچک شدن دولت باشد.

لذا رشد اقتصادی، کارایی حکومت و نهادهای سیاسی همگی به صورت مثبت تحت تأثیر سرمایه اجتماعی در کشور می‌باشند(۴) و هم می‌تواند زیربنای امنیت اجتماعی، روابط اجتماعی سالم و انسجام اجتماعی باشد(۱۹).

کاهش سرمایه اجتماعی حتی در افراد عادی جامعه این احساس را القا می‌کند که در فضایی ناامن و پر از جرم و جنایت درحال زندگی می‌باشند(۴۰) و مشارکت منفی در جامعه را افزایش می‌دهد(۴). درحالی‌که مشارکت در گروه‌ها و روابط انجمنی به ویژه قبول مسئولیت اجرایی در نهادهای مدنی یا کمک فکری به آن‌ها از برکات سرمایه اجتماعی برای کشورها است(۵).

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

با توجه به عوامل مثبت و منفی مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان، مطالعات پیشین پیشنهاد کرده‌اند که دولت در راستای تقویت اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، روابط اجتماعی و انسجام اجتماعی(۱۹) اقدام کند و در این راستا به کار و خدمات داوطلبانه اجتماعی، از جمله فضاسازی برای مشارکت فعالانه در سازمان‌های خیریه و مردم نهاد ایجاد پیوند میان عناصر سنتی (حمایت اجتماعی) با عناصر مدرن (روابط انجمنی و مشارکتی) توجه بیشتری معطوف دارد(۲۰). بهبود محیط اجتماعی، تقویت نهادهای مدنی، اصلاح بینش‌ها، نگرش‌ها و کنش‌های افراد(۳۹) از عهده یک ارگان خاص خارج بوده و هماهنگی نهادهای اجتماعی در تقویت روحیه کار گروهی، جمع‌گرایی و مصالح اجتماعی ضروری است(۳۷) و تمامی نهادها از دبستان‌ها تا دانشگاه‌ها و سایر ارگان‌ها بایستی در این امر مشارکت کنند. تقویت سرمایه اجتماعی از سنین کودکی آغاز می‌شود و آموزش در مدرسه در راستای مدیریت تعامل و ارتباطات گروهی وتقویت مهارت‌های زندگی بسیار مهم است(۱۹). پیشنهاد می‌شود مدارس به‌ویژه دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی که از سرمایه اجتماعی پایین‌تری برخوردارند، با استفاده از بروشورها، روزنامه‌های دیواری و... فرهنگ مشارکت را در بین دانش‌آموزان رواج دهند(۲۶). با توجه به پایین بودن سرمایه اجتماعی زنان در مقایسه با مردان در مطالعات انجام شده در ایران (۲۰)، توجه ویژه به جلب مشارکت دختران جوان ایرانی در امور اجتماعی می‌تواند تأثیر خوبی بر افزایش سرمایه اجتماعی در کشور داشته باشد.

شبکه‌های اجتماعی منبع اصلی سرمایه اجتماعی هستند و مشارکت، اعتماد و احساس تعلق در شبکه‌های خویشاوندی نماد سرمایه اجتماعی پیوندی، در شبکه‌های مدنی نماد سرمایه اجتماعی فراگیر و در نهایت در سازمان‌های دولتی نمادی از سرمایه اجتماعی ارتباطی است، لذا تشویق شهروندان به ایجاد تشکل‌های مردم نهاد، برگزاری همایش‌های علمی، نشست‌های فرهنگی جشنواره‌های فرهنگی، تشکیل اتاق فکر با دعوت از مردم، حمایت‌های مالی و معنوی دولت و نهادهای فرهنگی مربوط از سازمان‌های مردم نهاد، پوشش مناسب و هدایت رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در راستای آگاهی‌بخشی در حوزه حقوق شهروندی و مشارکت اجتماعی و به‌کارگیری مدیرانی که از توانایی اعتمادسازی بالایی برخوردار باشند می‌تواند در افزایش سرمایه اجتماعی مؤثر باشد (۳۶). همچنین با توجّه به نقش مؤثر گروه‌های اولیه و دوستی در تولید سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه غیررسمی، خودجوش و غیردولتی که با حداقل هزینه می‌توانند بیشترین سرمایه اجتماعی را با سهولت تولید کنند، پیشنهاد می‌شود که نقش گروه‌های اولیه و دوستانه در تولید سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گیرد(۲۴).

در مورد اثر رسانه بر سرمایه اجتماعی نظریات متنوع و متضادی وجود دارد(۴). برخلاف نظر رابرت پاتنام که رسانه‌های الکترونیکی و در این میان بیش از همه تلویزیون را موجب افول سرمایه اجتماعی می‌داند، مطالعه سال ۹۱ در شهر تهران برنامه‌های رادیو و تلویزیون کشور را در عرصه آگاهی بخشیدن به جوانان در مورد ابعاد سه گانه سرمایه اجتماعی در بین جوانان یعنی شبکه‌های اجتماعی، احساس تعلق به مکان، اعتماد و بده بستان، یک رابطه همبسته مثبت نشان می‌دهد. بنابراین توجه به نقش رسانه ملی در تقویت سرمایه اجتماعی در کشور ایران می‌تواند بسیار مورد توجه قرار گیرد (۲۵).

گرچه استفاده جوانان از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید در تکمیل و گذران اوقات فراغت موجب می‌شود که سرمایه اجتماعی جوانان در دو بعد عینی(عضویت و مشارکت افراد در گروه‌ها، سازمان‌ها، معاشرت و ارتباطات افراد) و بعد ذهنی یعنی اعتماد تعمیم‌یافته ارتقا یابد(۳۴)، اما عدم وجود شبکه‌های اجتماعی مجازی در بستر امن اینترنت ملی موجب می‌شود که این ارتباطات مجازی نتوانند نقش مناسبی در ارتقای سرمایه جوانان ایفا کنند. مطالعات نشان می‌دهد که افزایش استفاده از رسانه‌های جمعی خارجی در ایران، منجر به کاهشِ اعتماد بین شخصی و نهادی افراد و افزایش تصور آن‌ها از میزان جرم و جنایت شده است(۴۰).

مشارکت اجتماعی، مشارکت سیاسی و مشارکت اقتصادی از پیشران‌های سرمایه اجتماعی جوانان هستند که همچنان مورد غفلت سیاست‌گذاران واقع می‌شوند و در حوزه‌های قانون‌گذاری و دولت راهکارهای مدیریتی برای آن طراحی نمی‌شود یا برای راهکارهای طراحی شده هماهنگی اجرایی پیش‌بینی نمی‌شود. به‌طورکلی اقدامات و تصمیم‌هایی که در حوزه جوانان و با هدف کمک به رفع مشکلات انجام گرفته است هرچند تأثیرات مثبتی داشته ولی برای انسجام و تقویت آن و تسریع در عرصه عمل نیازمند آن است که به‌طور شفاف وظایف تمامی سازمان‌های ذی‌نفع مشخص شود، اهداف و شاخص‌های کمی اسناد و برنامه‌ها تعیین و تأمین منابع هرکدام بیان شوند(۴۳).

برای اینکه نقش آفرینی جوانان در ترسیم آینده کشور و حرکت در راستای تمدن اسلامی را تسهیل و تسریع کنیم بایستی بر روی افزایش سرمایه اجتماعی جوانان که به نظر می‌رسد با برنامه‌ریزی دقیق از سوی دشمنان مورد تهاجم قرار گرفته است تمرکز کنیم. در مقالات مطالعه شده در این بررسی مروری متأسفانه سرمایه اجتماعی جوانان پایین گزارش شده و تغییرات آن نیز نزولی است(۲۳). مشارکت انسان در امور، سهیم بودن او در سرنوشت خویش است اما یافته‌های مطالعات، سطح پایین مشارکت اجتماعی در جوانان ایرانی حتی در بین دانشجویان را در هر دو بعد مشارکت سنتی و مدرن نشان می‌دهند(۲۲).

پیشنهاد می‌شود که به منظور افزایش سرمایه اجتماعی، برنامه‌ریزی‌های جامعی در زمینه مشارکت رسمی و غیررسمی برای نسل

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

جوان صورت گیرد و با توجه به تأثیر مهاجرت بر سرمایه اجتماعی، برنامه‌ریزی دقیقی برای جلوگیری از مهاجرت به شهرها صورت گیرد. همچنین هر حرکتی در برای کاهش شکاف‌های اقتصادی و اجتماعی و قطبی شدن جامعه که باعث گسترش طبقه متوسط شود، مورد اصلاح قرار گیرد(۸). از آنجایی که بستر زاینده سرمایه اجتماعی و فرهنگی، ارتباطات و مشارکت اجتماعی است، توجه هر چه بیشتر نهادها و سازمان‌های مسئول به این امر، برای تشویق و افزایش مشارکت و بالا بردن حس همبستگی حائز اهمیت خواهد بود(۳۸). در این راستا بسترسازی برای بهبود و افزایش سرمایه اجتماعی جوانان در سطح خانواده و جامعه از طریق بالابردن حس اعتماد اجتماعی، همبستگی اجتماعی، آگاهی اجتماعی، فراهم آوردن حمایت‌های اجتماعی برای مشارکت قشر جوان در امور اجتماعی و فرهنگی امری ضروری است(۱۷).

سرمایه اجتماعی و سه رکن اصلی آن یعنی شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد باید پیوسته در جامعه باز تولید شود وگرنه شاهد کاهش یا پایین آمدن آن خواهیم بود(۴). لذا عدم برنامه‌ریزی هوشمندانه و مستمر برای رفع موانع بازتولید و انباشت سرمایه اجتماعی در کشور در تمام سطوح از خانواده تا هویت ملی می تواند منجر به فرسودگی تدریجی سرمایه اجتماعی در کشور شود و از توان کشور در رسیدن به اهداف خود بکاهد درحالی‌که تقویت سرمایه اجتماعی با تقویت عوامل مؤثر بر آن خصوصاً جلب مشارکت جوانان در فعالیت‌های اجتماعی می تواند تسهیل‌کننده حرکت به سوی آرمان‌های نظام مقدس اسلامی باشد.

محدودیت‌های مطالعه

در این مطالعه، جستجو تنها در منابع الکترونیک انجام شده است و دسترسی به گزارش‌هایی که به صورت عمومی منتشر نشده‌اند امکان‌پذیر نبوده است. به‌علاوه جستجو در این مطالعه به زبان فارسی محدود بوده است.

تقدیر و تشکر

از استاد گرانقدر، جناب آقای علی‌اکبر حق‌دوست که در اصلاح ساختار مقاله ما را راهنمایی فرمودند، از دانشجویان فرهیخته دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، آقای دکتر حسین مینایی و آقای دکتر مهدی قنبری برای همراهی در مطالعه مقاله‌های این پژوهش تقدیر و تشکر می‌شود. همچنین از سرکار خانم دکتر قدیرزاده که در استخراج گزارش‌های منتشر شده ما را یاری کردند سپاسگزاریم.

همچنین از کارگروه بیانیه گام دوم انقلاب در فرهنگستان علوم پزشکی برای طرح موضوع و ایده‌پردازی سپاسگزاریم.

Review

Influencing Factors of Youth Social Capital in Iran: A Scoping and Systematic Review

Nazila Yousefi[1*], Sajjad Esmaeili [2], Narges Tabrizchi [3], Fatemeh Babaei [2]

Abstract

Background: The victory and sustainability of Islamic Revolution of Iran depends social capital of Iranian population. So, Iranian leader in the second phase of revolution emphasizes on the role of next generation, cheerful and active youth, in various fields. In this study do scoping review on the problems of youth in today's Iranian society and then systematically review their social capital as the most frequent problems mentioned in previous studies.

Methods: Scope, diversity, and nature of studies was investigate in first step. Then, a structured review of youth social capital was systematically conducted.

Results: Results show the medium and low level of social capital among Iranian youth, which has been declining at all levels from family to society in last decades. In this study four categories of influencing factors were extracted including socio-economic factors, psychological factors, lifestyle, social structures, and governance. Then, we emphasize on the strengthening and weakening factors in each category.

Conclusion: Social capital must be continuously reproduced in society, otherwise it will be diminished. Strategic planning for reproducing and accumulating of social capital in all levels from the family level to the national one can facilitate the national movement towards development goals in the country. To achieve this aim, attention to the social capital strengthening and weakening factors which discussed in this paper is principal.

Keywords: Iran, Social Capital, Young Adults

1. * Corresponding Author: Assistant professors, Department of Pharmacoeconomics and Pharma Management, school of pharmacy, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

2. PhD Student, Department of Pharmacoeconomics and Pharma Management, school of pharmacy, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

3. Assistant professor of community medicine. Academy of Medical Sciences of I.R of Iran

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

منابع

1. Khorramshad M., Alipuri R. Activation Youth Strategies For Promote I.R. Iran`s National Authority. Defence Studies 2015; 13(1): 179-218. [In Persian]
2. World health organization. 2014. Available at: https://apps. who. int/adolescent/second-decade/
3. Firoozabadi A, Imani Jajarmi H. Social Capital and Socio-Economic Development in Tehran's 22 Municipal Districts. Refahj 2007; 6(23) :197-224. [In Persian]
4. Ahmadi S, shamsi R., Ahmadi B. Sociological analysis of the relationship between social capital and youth crime. Sociological Cultural Studies 2016; 7(4): 1-22. [In Persian]
5. Nejat J, Ebadollahi H, Zahmatkesh H. A study on Effect of Social Capital on Political Participation (Case Study: 15- 29 year old young People in Bushehr Province). Strategic Studies On Youth and Sports 2015; 13(26): 1-17. [In Persian]
6. Mohammadi A, Naghdi A, Aliverdinia A, Kiani M. A Sociological Study of the Relationship between Social Capital and Addiction to the Internet among the Youth in the City of Hamedan. Journal of Youths, Culture and Society Research 2012; 5: 1-27. [In Persian]
7. yadolahi Farsi J, Razavi S. The Role of Human and Social Capital in Youth Entrepreneurship in Korbal Rural Areas. Human Geography Research 2011; 44(79): 103-116. [In Persian]
8. Kasani K, Kasani A. Investigation of Effectives Factors upon the Formation of Social Capital among the Ilamian Youth . Journal of health 2010; 1(2) :69-77. [In Persian]
9. Tavasoli G, Ebrahimpour D. National Media and the Promotion of Youth Social Capital. Journal of Iranian Social Development Studies 2012; 5(2): 17-36. [In Persian]
10. Heydarnejad A, Bogheri, BA, Esonloo A. The Comparative Study of the Rate of Social Capital among Addicted and non-Addicted Youth . etiadpajohi 2013; 6 (24) :85-94. [In Persian]
11. Roshanfekr P, Zokaei S. Youth, social capital and volunteering. Refahj 2007; 6(23) :113-146. [In Persian]
12. The "Second Phase of the Revolution" Statement addressed to the Iranian nation. 2019. Available at: http://farsi.khamenei.ir/message-content?id=41673 [In Persian]
13. Armstrong R, Hall B, Doyle J, Waters E. Cochrane Update 'Scoping the scope'of a cochrane review. J Public Health 2011; 33(1): 147-150.
14. Grant M, Booth A. A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. Health Info Libr J 2009; 26(2): 91-108.
15. Akbarzadeh F, Dehghani H., Khoshfar G, Janalizadeh H. The Impact of Three Types of Economic, Cultural and Social Capitals on Youth's Happiness. Journal of Applied Sociology 2013; 24(2): 67-88. [In Persian]
16. Adlipour S, Mirmohammadtabar A, Afshar S, Sohrabi M. Effect of Cloob Social Network on Social Capital of Girls and Women in Tabriz. Sociological Studies of Youth Journal 2015; 6(19): 99-120. [In Persian]
17. Niazi M., Abbaszadeh M., Saadati M. Sociological Study of the Impact of Social Capital Components on Risky Behaviors (Case Study: Youth of 15-34 Years of Tabriz). Journal of Social Problems of Iran 2018; 8(2): 75-101. [In Persian]
18. Akhtar Mohagheghi M, Fereydoun K, Kaffashi M. A Survey On The Effect Of The Press On The Social Capital Of The Youth In Tehran Of 2011 (By Emphasis On Social Trust). Social Research 2013; 5(17): 141-160. [In Persian]
19. Sarokhani B, Hashemnezhad F. A Study on the Relationship Between Social Capital and Social Security in Sari. Sociological Studies of Youth Journal 2011; 2(2): 81-94. [In Persian]
20. Shiani M, Mousavi M, Ghahfarokhi S. Social Capital among the Youth in Iran. Iranian Journal of Sociology 2009; 10(3): 57-84. [In Persian]
21. alibabaei Y, Bayangani B. Economic Capital and Social Capital Affecting Cultural Capital Studying Youths in Paveh County. Cultural Studies & Communication 2010; 6(18): 87-113. [In Persian]
22. Amir Mazaheri A, Fakharian M. The role of social capital in youth happiness(case study: students of psychology and social science faculty of Tehran central branch). Sociological studies 2017; 9(33): 7-24. [In Persian]
23. Soroush M, Afrasiabi H. Social Capital, Identity, and Social Participation of Shirazian Youths. Journal of Youths, Culture and Society Research 2012; 5: 123-155. [In Persian]
24. Golshan Mahmoodi Foomani MR, Eskandari S. The Effect of Social Capital on the National Identity of youth in Arsanjan City. Journal of Applied Researches in Behavioral Sciences 2012; 4(12): 75-90. [In Persian]
25. Forghani MM, Karimi B. Role of Radio & Television Broadcasts in Strengthening Social Capital among the Youth of Tehran City. Culture of Communication 2012; 2(6): 1-21. [In Persian]
26. Shahriari A, khalili M, Akbari H. Influential Factors of Awareness of the Fundamental Rights: Case study survey: students at Ferdowsi University of Mashhad. Journal of Applied Sociology 2016; 27(3): 147-168. [In Persian]
27. Shafiee S, Boromand M, Hojabri K, Salkhi S. The Relationship between Some Factors of Socialization with the Growth of Youth Sports Participation. Interdisciplinary Studies in the Humanities 2016; 8(3): 113-126. [In Persian]
28. Rastegar Khaled A. Family Social Capital and Youth Religiousness. Journal of Iranian Cultural Research 2013; 6(3): 55-86. [In Persian]
29. Ghaneirad MA, Hosseini F. Values, Relation Network and Participation in Non-Governmental Organizations (Experimantal Study among Youth in Tehran). Iranian Journal of Sociology 2005; 6(3): 97-123. [In Persian]
30. Sharifi E, Kakavandi A. The Relationship Between Family's Social Capital And Youth Identity. Youth, Culture and Society Research 2010; 4: 25-50. [In Persian]
31. Zare B, Bayani Ahangar H. Social Factors' Influence On Advanced Social Personality Case Of The Youth In Babol City. Iranian Journal of Sociology 2010; 11(3):78-117. [In Persian]
32. Razeghi N, Amri F. The Effect of Internet on Social Capital of the Youth in Ghaemshahr. Sociological Studies of Youth 2015; 6(16): 45-62. [In Persian]
33. Parsa Mehr M, Nik Nejad M, Rasooli Nejad P. Explanation the Role of Social Capital in the Development of Youth Sports Participation (Case Study: Yazd). Sport Management Studies 2017; 9(42): 17-38. [In Persian]
34. Parsamehr M, Jesmani S. Social Capital Role on Sport Consumption (Spectating): The Study in Yazd City Youth. Research in Sport Management and Motor Behavior 2011; 1(1) :73-84. [In Persian]
35. Nouqani M, Charkh Zarin M, Sadeghi A. The Effect Of The Facebook For Bounding Social Capital in Family. First National Congress on Cyberspace and Emerging Social Harms. Dec 9th 2012; Tehran: Ministry of Cooperatives, Labour, and Social Welfare; 2012. [In Persian]
36. Rabiee A, Zakerinasrabadi Z, Ghalani N. Impact of social capital on social and national identity of young immigrants in the new absorber cities (the case study of Shahinshahr). Journal of Culture-Communication Studies 2017; 18(37): 37-66. [In Persian]
37. Iman M., Jalaeian V. A survey on the Relationship between Social Responsibility and Social Capital Among the Young in Shiraz. Journal of Applied Sociology 2010; 21(1): 19-42. [In Persian]
38. Khajeh Nouri B, Parnian L, Hemmat S. Study of the Relationship Between Cultural and Social Capital and Social Identity (A case study of youth in Bandar Abbas city). National Studies Journal 2014; 15(57): 95-120. [In Persian]
39. Rahmani Firouzjah A, Sharepour M, Rezaei S. A Study on the Difference of Social Capital among the Youth Emphasizing on Sport Participation. Sociological Studies of Youth Journal 2011; 2(2): 37-62. [In Persian]
40. Heydari A, Dehghani A. A Survey Of The Relationship Between Amounts Of Using A Variety Of Media & Social Capital (Case Study: 15-29 Year Old Youth In Shiraz City). Socio-Cultural Strategy 2015; 4(1): 29-56. [In Persian]
41. Shahramnia A, Ebrahimipour H, Mahmoud Oghli R, Malekan M. Evaluation The

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]

Impact of Social Networks on Political Participation, Case Study: Mazandaran University. Journal of Applied Sociology 2017; 28(1): 19-32. [In Persian]

42. Ansari A. The Impact of Social Capital on Political Participation (kohgiluyeh young people aged 20-35) in the first term of the presidency of Hassan Rouhani. The Islamic Revolution Approach 2017; 11(40): 145-167. [In Persian]
43. Shams M, Shokouhi M. Youth; Challenges and approaches (basic problems in the field of youth). 2009. Islamic Parliament Research Center. Available at: https://rc.majlis.ir/fa/report/show/739045 [In Persian]

[Downloaded from ijhp.ir on 2026-10-07]